

Albina Nečak-Lük

ORIS POLOŽAJA MADŽARSKE NARODNE MANJŠINE V PREKMURJU V OBDOBJU od 1918 do 1945

Po prvi svetovni vojni je bilo Prekmurje priključeno k na novo oblikovani Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Pokrajina se je po mnogih plateh razlikovala od ostalih slovenskih območij. Kot obmejno območje nekdanje Ogrske, poseljeno z drugorodnim prebivalstvom — Slovenci —, je Prekmurje živelo v zaostalosti. Kulturni in jezikovni razvoj prekmurskih Slovencev je bil zavrt zaradi dolgotrajnega madžarskega vpliva in pomanjkanja stikov s Slovenci z desne strani Mure. Pomanjkanje kulturnih buditeljev, razen redkih duhovnikov, polfevdalna gospodarska ureditev, slaba materialna baza, nerazvita oziroma neizoblikovana družbena struktura z visokim deležem vaškega prebivalstva, oprtega na konservativno usmerjeno cerkev, pomanjkanje organiziranega političnega delovanja ter silovit raznarodovalen madžarizatorski pritisk tvorijo elemente svojstvene podobe te pokrajine. Po priključitvi k ostalim slovenskim pokrajinam v novi državi so bili vsi naporji usmerjeni v pospeševanje narodno-kulturnega in jezikovnega razvoja prekmurskih Slovencev.

Po vojni zasedbi Prekmurja, ki jo je 12. avgusta 1919 izvedla Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev po odločitvi Vrhovnega sveta mirovne konference v Parizu, je Prekmurje dobilo slovensko upravo. Kot začasni civilni komisar za Prekmurje jo je zastopal mariborski okrajni glavar dr. Lanjšič.

Po podpisu Trilanske mirovne pogodbe med Jugoslavijo in Madžarsko 4. junija 1920, ter po njeni uveljavitvi, 26. julija 1920 je Prekmurje s površino 970 km² pripadlo Jugoslaviji. Na tako zoženem območju, poseljenem s Slovenci z leve strani Mure (dejanska etnična meja Slovencev v Ogrski je namreč segala do Rabe) je po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1921 živelo 74.383 Slovencev in 14.064 Madžarov.

Madžari so bili strnjeno naseljeni v skrajnem vzhodnem delu Prekmurja, v dolnjelendavskem okraju ter v obmejnem predelu Goričkega v murskosoboškem okraju. Po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1921 je v naseljih okraja Dolnja Lendava živelo 11.207 Madžarov ter v naseljih okraja Murska Sobota 2.859 Madžarov.¹

V skladu s težnjami po čimprejšnji odstranitvi sledov madžarske prevlade so že na prvem sestanku Sveta za Prekmurje 2. oktobra 1919 sprejeli sklepe o odpuščanju številnih občinskih uslužbencev — pisarjev — Madžarov, kot nosilcev madžarske oblasti. Družbene in javne službe so morali zapustiti tudi tisti, ki se niso naučili slovenskega jezika oziroma prekmurskega narečja. Zaradi tega se je upokojilo ali zapustilo delo okrog 80 učiteljev. Mnogi učitelji, ki so znali prekmursko narečje in so želeli ostati v jugoslovanski službi, pa so morali zamenjati kraj službovanja. Prav tako so izgubili službo tudi notarji, advokati, poštni, sodni, železničarski in drugi javni uslužbenci, ki niso znali prekmursko ali niso zaposlili za dovoljenje za delo.² Del advokatov je sicer pozneje spet dobil dovoljenje za delo, vendar je, začeniši s tem sklepom in z nadaljnjim postopnim odpuščanjem madžarskih učiteljev, madžarska manjšina ostala brez lastne inteligence. Prebivalstvo madžarske narodnosti je bilo po večini kmečkega porekla s tankim meščanskim slojem v Dolnji Lendavi.

¹ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine, Sarajevo 1932.

² M. Slavič, Prekmurje. Ljubljana 1921, str. 103—105.

S priključitvijo Prekmurja k Jugoslaviji se začnejo tudi v tej pokrajini počasi razvijati kapitalistični družbeni odnosi. Prodiranje industrializacije je bilo tu počasno, saj so obstojali le pogoji za razvoj prehrabene industrije. Pretežno kmečko prebivalstvo Prekmurja je veliko pričakovalo od agrarne reforme, vendar se je le-ta izvajala silno počasi in z velikimi komplikacijami zaradi vztrajanja na visokih maksimumih, zaradi nenačelnega odrejanja višine teh maksimumov in pa zaradi visokih dajatev.

Po zakonodaji o agrarni reformi je bila prednostna lestvica upravičencev do razlaščenih zemljišč postavljena tako, da prebivalstvo madžarske narodnosti ni moglo priti do zemlje.^{2a} Nedoslednosti pri izvajanju reforme in dejstvo, da Madžari niso mogli dobiti zemlje, so izkoristile različne politične stranke, predvsem Kleklova narodna stranka, za utrditev svojih pozicij in razširitev svojega vpliva na prekmurske Madžare. V Kleklovih Novinah (glasilo Slovenske Krajine) so bili objavljeni številni protesti zaradi krivic agrarne reforme, v katerih je Klekl poudarjal zahtevo: »Madjarskim sirotam naj se odvzeta zemlja povrne, naj se dajo vse pravice Madjarom i Nemcom, štere njim ido po določbi mirovnih pogodb«, (kar zahteva tudi za Slovence v Porabju: »... a rayno te pravice zahtevajte tudi za naše Slovence v Rabskoj dolini na Madjarskom«),³ naj: »se da zemla tudi siromašnim državljanom drugoga jezika, Madjarom, šteri že dugo v tej krajaj stanujejo i, da se Madjarom na našem ozemli zasigurajo vse menšinske pravice«.⁴

Čeprav Madžari ob agrarni reformi niso dobili zemlje, se pripadniki madžarske narodnosti niso v večjem obsegu zaposlovali kot sezonski delavci, kar je sicer karakteristično za slovensko prebivalstvo te gosto poseljene pokrajine, z več kot sto prebivalci na 1 km². Če so se zaposlovali kot dninarji na velikih zemljiških posestvih, so bili običajno bolje plačani kakor slovenski delavci, ker so bila ta posestva v lasti madžarskih fevdalcev (npr. grofice Zichy) ali promadžarsko usmerjenih slovenskih kapitalistov (npr. Hartnerja iz Murske Sobote, ki je imel v lasti večji del nekdanje posesti grofa Szapárya), ki so z naklonjenostjo sprejemali Madžare in madžarone.⁵ Kljub temu je po vsej verjetnosti treba prav v razlikah pri dodeljevanju zemlje iskati razloge za naglo zmanjševanje števila pripadnikov madžarske narodnosti v Prekmurju, saj je po podatkih popisa prebivalstva iz leta 1931 njihovo število enkrat manjše kot leta 1921.

Tolikošno zmanjšanje je mogoče po eni strani pojasnjevati z naraščanjem zavesti slovenskega prebivalstva, ki se je ob prvem popisu, ko je bilo še vedno pod močnim madžarskim vplivom, opredeljevalo za madžarsko narodnostno pripadnost, v spremenjenih okoliščinah pa bi mu bila takšna opredelitev v škodo. Po drugi strani pa ne gre zanemariti podmene, da se je zaradi ugodnejših gospodarskih pogojev pa tudi pritiskov del Madžarov opredelil za Slovence. Na dolnjelendavskem območju je bilo po podatkih popisa prebivalstva iz 1931. leta 5.646 Madžarov, v vsem murskosoboškem območju pa 1.961 Madžarov.⁶

V kolikor je mogoče govoriti o politični orientaciji prebivalstva madžarske narodnosti, je treba omeniti, da se je v glavnem naslonilo na svoje meščanske in polfevdalne kroge, ki so kljub simpatijam do madžarske ire-

^{2a} Predhodne odredbe za pripravo agrarne reforme, III. o razdelbi posestev, člen 9. Uradni list delne vlade za Slovenijo, LXI, 11. marec 1919.

³ Novine, št. 28, 13. julija 1924, leto XI, str. 1: Gospod veliki župan bi rad zvedo, ka želemo.

⁴ Novine, št. 40, 5. oktobra 1924, leto XI, str. 1: Soglasno sprejeti sklepi na javnom zborovanju SLS v Crenšovci, dne 28. septembra. Točka 10.

⁵ Rudi Čačinovič: Politični in socialni razvoj Prekmurja med obema vojnoma. V: »Prekmurski Slovenci v zgodovini«, Zbornik razprav o posebnih potezah zgodovinskega razvoja Prekmurja. Murska Sobota 1961, str. 118.

⁶ Podatki iz elaborata v dokumentaciji INV: Madžarska narodna manjšina v LRS; statistični podatki iz popisov prebivalstva 1921., 1931. in 1948. leta.

dente sodelovali z vladajočim vrhom.⁷ Posebne politične stranke Madžari niso imeli.

Lastne kulturne dejavnosti Madžari v Prekmurju med obema vojnama niso razvijali. V tem obdobju je značilna izolacija in zaostalost madžarske manjšine. Kmečko prebivalstvo madžarske narodnosti je v splošnem pokazalo le malo zanimanja za lastno politično in kulturno-prosvetno dejavnost in organiziranost. Svoje potrebe po združevanju so zadovoljevali v gasilskih in cerkvenih društvih.⁸ V tem obdobju so v Prekmurju izhajali tudi nekateri časopisi v madžarskem jeziku. V okviru »stranke drobnih zemljiških posestnikov« je izhajal časnik Szabadság, ki ga je izdajal pro-madžarsko usmerjeni zemljiški posestnik in bankir Hartner. Januarja 1923 je začel mlinar in zemljiški posestnik Štefan Kuhar izdajati dvojezični časnik »Murska Krajina« v okviru na novo ustanovljene »Združene prekmurske stranke«.⁹ V začetku leta 1926 je začela Kleklova katoliška stranka izdajati tednik »Népújság«, »z namenom, da zapelano vogrsko ljudstvo spravi v krščanski tabor«. Na poti do tega cilja je naletela na veliko težav. Glavni urednik je kmalu prestopil v neodvisno prekmursko stranko, ki je bila osnovana 16. maja 1926 v Lendavi pod pokroviteljstvom grofice Zichy in katere program je bil usmerjen proti agrarni reformi. Ta stranka je izdajala časopis »Néplap« v madžarskem jeziku.¹⁰ Kljub temu, da so bili ti časopisi v madžarskem jeziku, jih ne moremo obravnavati kot glasila madžarske narodne manjšine, saj so v prvi vrsti služili za pridobivanje pristavev v strankarskih spopadih ter za popularizacijo dela določene stranke med pripadniki madžarske narodne manjšine.

Raba madžarskega jezika v javnem in družbenem življenju ni bila normativno regulirana. Uradni jezik je bil slovenski jezik, madžarski jezik pa je imel predvsem v okraju Dolnja Lendava, pa tudi v okraju Murska Sobotla vlogo drugega jezika v komuniciranju na zasebni ravni. Do določene stopnje enakopraven status s slovenskim je madžarski jezik dosegal v cerkvi. Pri uradnih opravkih so morali pripadniki madžarske manjšine, ki niso znali slovenskega jezika, najemati tolmače. Ko so Nemci v Sloveniji dobili pravico, da lahko, v kolikor ne znajo slovensko, uporabljajo materin jezik, je Klekl isto pravico zahteval tudi za Madžare, »ki morejo tumače drago plačati«.¹¹

S Trianonsko pogodbo je bila narodnim manjšinam zagotovljena pravica do njihovega jezika v šolah. Narodna vlada Slovenije je 16. novembra 1918 z odločbo št. 109 določila slovenski jezik kot učni jezik na šolah prve in druge stopnje. Poverjeništvu za uk in bogočastje je 30. novembra 1918 z odločbo št. 8668 dopustilo možnost, da se v krajih, kjer je dovolj učencev (40 otrok za en razred) oblikujejo oddelki z učnim jezikom narodnih manjšin ter s slovenščino kot obveznim učnim predmetom.¹²

Jugoslavija je izpolnila zahtevo iz člena 9 mirovne pogodbe: po podatkih iz leta 1920 je bilo na ozemlju Prekmurja v dolnjelendavskem in mur-skosoboškem okraju 16 šol z madžarskim učnim jezikom¹³ z 29 oddelki. Vendar te šole niso imele primernih materialnih in kadrovskih pogojev za delo ter za doseganje ustreznih ravni pouka. Zaradi goste mreže šol po znanim načelu »vsaka vas svojo šolo« je bilo v predvojni Jugoslaviji šolstvo v celoti v slabem položaju. Večina šol v Prekmurju je bila nižje stopnje in

⁷ Čačinovič, n. d., 122.

⁸ Tone Zorn: Manjšinsko šolstvo v Prekmurju (historični oris). V: Gradivo za pogled za družbeno politično motivacijo dvojezičnega šolstva. Dokumentacija INV, 1970, str. 9.

⁹ Čačinovič, n. d., 121.

¹⁰ Novine, št. 22, 30. maja 1926, leto XIII, str. 1: »Neodvisna prekmurska stranka« i njeno glasilo »Naše novine« i »Néplap«.

¹¹ Novine, št. 30, 25. julija 1926, leto XIII, str. 2: Pravica Nemcom.

¹² Dokumentacija INV, št. 280. Madžari v Prekmurju. Tipkopis 1947.

¹³ Zorn, n. d., str. 9.

s kombiniranim poukom. V razredu je bilo v povprečju 59 učencev. Na šolah za madžarsko manjšino so predavali učitelji madžarske narodnosti ter učitelji Prekmurci, ki so znali madžarski jezik. Manjšinske šole so delale po učnih načrtih, predpisanih za madžarske šole v Vojvodini.

Vidovdanska ustava z dne 28. 6. 1921 je sicer v 16. členu vsebovala splošno določbo o pravicah narodnih manjšin na področju izobraževanja, vendar je podrobnejše tolmačenje pogojev za poučevanje pripadnikov manjšin v njihovem materinem jeziku prepuščala zakonu. V dolgem obdobju do Zakona o narodnih šolah 5. decembra 1929 z vmesnim odlokom ministrstva za prosveto za izpolnitev 16. člena ustave kraljevine SHS (18. junija 1925) je bilo tolmačenje in izvajanje zahtev iz ustave prepuščeno večji ali manjši nacionalni širokosrčnosti šolskih upraviteljev in učiteljev. Že po letu 1924 so namreč šolske oblasti ponovno začele odpuščati učitelje. Na delovnih mestih so smeli ostati samo učitelji z maturo in opravljenim izpitom iz slovenskega jezika. Starejši prekmurski učitelji, ki so končali učiteljske na Madžarskem, pa niso opravili izpita iz slovenskega jezika, so bili po večini upokojeni. Na njihova mesta so prišli učitelji iz drugih slovenskih pokrajin. To je pomenilo hud udarec za manjšinsko šolstvo. Učitelji prišleki, ki so bili liberalno usmerjeni in nacionalno posebej občutljivi, so težko dojemali in sprejemali potrebo, da se otroci madžarske narodnosti izobražujejo v materinem jeziku. Delali so v skladu s stališči osrednje učiteljske organizacije, ki je izražala značilne nacionalistične predsodke do manjšinskega šolstva ter se zavzemala za pouk in izobraževanje »v smeri nacionalizacije manjšinskih šol« ter »likvidacije dosedanje prakse«. Predlagala je, da je treba slovenski jezik poučevati že na nižji stopnji, madžarski jezik pa naj bi bil samo učni predmet, razen pri pouku verouka in spoznavanja narave, če bi to prispevalo k lažjemu in hitrejšemu razumevanju.¹⁴

Nacionalistično zadrtnost slovenskih učiteljev je pospeševalo in utrjevalo iredentistično delovanje madžarskih učiteljev, ki so pred prvo svetovno vojno službovali v Prekmurju in Medjimurju. Proti dejavnosti madžarskih učiteljev je ostro protestiralo okrajno murskosoboško društvo Jugoslovanskega učiteljskega združenja.¹⁵

Zakon o narodnih šolah iz leta 1929 je v 26. členu odredil, da se lahko v krajih, kjer so v večjem številu naseljeni državljani drugega jezika, na osnovnih šolah organizirajo oddelki za njihove otroke. O formiranju teh oddelkov je odločalo ministrstvo za prosveto, po preverjanju, ali je izpolnjen pogoj, da bo v razredu vsaj 30 oziroma v izjemnih primerih vsaj 25 učencev.

Jezikovno je bil pouk organiziran na naslednji način: V prvih dveh razredih je pouk potekal v materinem jeziku učencev, v tretjem in četrtem je bil slovenski jezik obvezen učni predmet, poleg tega pa je bila slovenščina učni jezik pri zgodovini in geografiji. V štirih višjih razredih je pouk potekal samo v slovenskem jeziku.¹⁶ Pri tako organiziranem pouku je materin jezik manjšine v vlogi učnega jezika dejansko služil kot prehodna faza k postopnemu prehajanju na državni jezik in opuščanju materinščine. Učenci madžarske narodnosti so že na višji stopnji osnovne šole prihajali pri pouku v stik s svojim materinim jezikom samo kot z učnim predmetom.

Vpisovanje otrok madžarske narodnosti v šole in oddelke z madžarskim učnim jezikom ni potekalo avtomatsko, temveč so morali starši izraziti

¹⁴ Zorn, n. d., str. 14.

¹⁵ Murska krajina, tednik za gospodarstvo, prosveto in kulturo, št. 38, 20. novembra 1932, leto I, str. 2; Odgovor na madžarsko izzivanje.

¹⁶ Dokumentacija INV, št. 259; Madžarska manjšina v Jugoslaviji, tipkopis, maj 1950.

željo, naj njihovi otroci obiskujejo manjšinsko šolo. Po letu 1935 je vpisovanje spremljala komisija, ki je imela nalogo ugotoviti, ali sta oba starša otroka, ki bi naj obiskoval manjšinsko šolo, madžarske narodnosti. Ker so se ob štetju 1931 številni Madžari opredelili kot Jugoslovani, je bil vpis v madžarske oddelke precej zmanjšan. Poleg tega so skušali z nagradami doseči, da bi se otroci madžarske narodnosti radi učili slovenski jezik, da bi na ta način pospešili poslovenjenje madžarskih otrok.¹⁷

V takšnih okoliščinah se je pouk v madžarskem jeziku v manjšinskih šolah in oddelkih vse bolj zoževal. Ščasoma so bili ti oddelki opuščeni in so prešli na slovenski učni jezik. Do začetka šolskega leta 1940/41 se je pouk v madžarskem učnem jeziku v prvih štirih razredih osnovne šole obdržal samo v enem oddelku na Hodošu,¹⁸ čeprav je formalno v šolskem letu 1939/40 obstajalo še 13 manjšinskih šol z madžarskim jezikom na lendavskem območju.¹⁹

Lahko sklenemo, da je takšna prosvetna politika neposredno vodila k asimilaciji madžarskega prebivalstva na tem področju, hkrati pa je takšen odnos do madžarskega jezika prispeval k zadrževanju madžarske manjšine kot skupine na nizki ravni družbenega razvoja. V takšnih okoliščinah, ob družbeno politični nezainteresiranosti in inertnosti prebivalstva madžarske narodnosti, so le redki iz kmečkega sloja madžarske manjšine uspeli napredovati in se uveljaviti v višjih slojih prebivalstva.

Z nemško in poznejšo madžarsko okupacijo Prekmurja leta 1941 so prenehali denacionalizacijski pritiski na madžarsko narodno manjšino. Promadžarsko usmerjeni meščani in polfevdalni bogataši v Murski Soboti in v Lendavi, kakor tudi imovitejši madžarski sloj prebivalstva je z zadovoljstvom sprejel madžarsko okupacijo. Hartner je že med nemško okupacijo poslal v Budimpešto delegacijo z zahtevo, naj priključijo Prekmurje k Madžarski. Tudi sama madžarska narodna manjšina je v začetku pozdravila prihod Madžarov, še zlasti zato, ker je kmečko prebivalstvo pričakovalo, da bo nova oblast popravila socialne krivice, ki jih je utrpelo v predvojni Jugoslaviji. Ta, v začetku pozitiven odnos madžarskega kmeta v Prekmurju, se je ščasoma zaradi gospodarskega položaja, ki se je prej slabšal kakor izboljševal, spreminjal v razočaranje in ravnodušnost. V zadnjem letu vojne se je madžarski kmet, tako kot slovenski, skušal izogniti vojaškim obveznostim in davkom. Eni in drugi so skrivali pridelke pred oblastmi.²⁰

Nacionalistični pritisk je bil v času madžarske okupacije usmerjen proti Slovincem in še posebej proti prišlekem iz drugih slovenskih pokrajin. Madžarske okupacijske oblasti so kolonistom odvzele zemljo in pridelek ter so v kratkem času izselile Slovence, ki so prišli v Prekmurje po letu 1919. Ponovno je obveljala teorija, da Prekmurci niso Slovenci temveč Vendi. V šolah so uvedli kot učni jezik madžarščino. Takoimenovana »vendščina« je imela status pomožnega jezika. Vrnili so se učitelji, ki so prej službovali v teh krajih.

Komunistična partija je poskušala v Prekmurju razviti narodnoosvobodilno fronto ter pridobiti Madžare na lendavskem območju k sodelovanju v OF. Skupina okrog Ludvika Vlaža, ki je bil sam madžarske narodnosti in kateremu so se pridružili še nekateri mladinci Madžari, je na sestanku junija 1941 sprejela sklep, »da je treba v političnem delu z Madžari poudarjati, da bodo po vojni tudi oni dobili agrarno zemljo, tako kot Slo-

¹⁷ Miroslav Kokolj, Bela Horvat: Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma. Murska Sobota 1977, str. 357.

¹⁸ Stanko Lebar, Franjo Mlinarič: Šolstvo. V: Občina Lendava 30 let v svobodi. Murska Sobota 1975, str. 89–106.

¹⁹ Zorn, n. d., str. 11.

²⁰ Ivo Orešnik: Dvojezična šola v luči nove ustave. Lendavski zvezki, št. 3, 1976, str. 8.

venci«. Razpravljali so tudi o tem, kako pritegniti v OF madžarsko in židovsko mladino.²¹ Ob tem velja omeniti odnos KP Madžarske do narodno-osvobodilne borbe v Prekmurju. KP v Prekmurju namreč maja 1941 še ni imela obvestil o dogajanju v drugih krajih Jugoslavije in o sklepih CK KPS. Zato se je odločila povezati s KP Madžarske v skupnem boju proti fašizmu. Vendar so madžarski komunisti, poleg tega, da niso bili pripravljeni za boj, zagovarjali stališče, da zasedbe Prekmurja ne gre obravnavati kot okupacijo, ker je Prekmurje del Madžarske.²²

Madžarska narodna manjšina se, razen izjem v prvem obdobju, ni vključevala v NOB. Narodnoosvobodilno gibanje je po aretaciji in odstranitvi večjega dela aktivistov, novembra 1941, izgubilo svoje organizacijsko jedro in so bili šele januarja 1944 ustvarjeni pogoji za obnovitev gibanja. Vendar se je tudi takrat v NOB vključilo le malo Madžarov. Madžarska narodna manjšina je med vojno zavzela pasivno stališče, aktivno so stopili na stran okupatorja premožnejši madžarski meščani iz Lendave. K razširjanju madžarskega vpliva so pripomogli tudi nekateri protestantski duhovniki. Na narodnostno mešanem območju je od oktobra 1944 delovala fašistična organizacija »Nyilas Párt« — Organizacija puščičastih križev, ki so jo vodili Szálasijevi pristaši. Kljub privilegijem, ki so jih imeli njeni člani, organizacija ni naletela na podporo širših ljudskih množic madžarske manjšine.²³

V pričujočem orisu sem poskušala v strnjeni obliki prikazati položaj madžarske manjšine v Prekmurju v predvojni Jugoslaviji in med drugo svetovno vojno. Ko sem se tega dela lotila kot nezgodovinar, sem imela pred očmi dejstvo, da je treba ob proučevanju razvoja, življenja in dela narodnosti v pogojih spoštovanja in pospeševanja enakopravnosti med narodi in narodnostmi v socialistični Jugoslaviji upoštevati tudi, kako in koliko jim je bila naklonjena ali nenaklonjena preteklost. Kar zadeva madžarsko narodnost v SR Sloveniji, vprašanje gotovo terja podrobnejši odgovor kompetentnih strokovnjakov.

Summary

SOME FEATURES OF THE SITUATION OF THE HUNGARIAN NATIONAL MINORITY IN PREKMURJE IN THE PERIOD FROM 1918 TO 1945

Albina Nečak Lük

After 1919 about 14.000 Hungarians living in Prekmurje became a national minority because the region was annexed to Yugoslavia. In spite of the protective stipulations of the Trianon agreement which Yugoslavia took into account in her Constitution they had experienced the fate of a typical national and social minority. Their linguistic and cultural development was suppressed by nationalist measures, while their social and economic growth was hindered by different manipulations and machinations including those about distribution of land prescribed by laws on the agrarian reform. Inertia about the political matters and indolence on the field of cultural activities were characteristics of the behaviour of the Hungarian minority itself. There were some papers issued in the Hungarian language. But these were not organs of the Hungarian national minority. They were issued by different political parties that wanted to gain support of the Hungarian minority.

The status of the Hungarian language in public life and in official matters was not legally defined. As clients in official matters the Hungarians who did not speak the Slovene language had to pay an interpreter. Only in school the Hungarian language was given certain social status. The law on national schools prescribed it to be the language of instruction in the first four grades of the ele-

²¹ Ferdo Godina: Prekmurje 1941—1945. Murska Sobota 1967, str. 46.

²² Godina, n. d., str. 30.

²³ Dokumentacija INV, št. 260: O madžarski manjšini v Prekmurju, tipkopis 1950, str. 9, 10.

mentary school. Nevertheless already in the third grade the Slovene language was introduced as a subject and a part of curricula, namely history and geography, was thought in Slovene. On the medium level, the language of instruction was Slovene. Such a type of bilingual instruction did not offer to the children of the Hungarian origin sufficient knowledge of their mother tongue and it led to gradual language change.

In 1920 there were 16 minority schools with Hungarian as the language of instruction with 29 departments in the region of Prekmurje. The inscription into minority classes was carried out under special terms. Parents had to declare that they wanted their children to attend the minority school. After 1935 a special commission surveyed whether both parents of the child who was to become a pupil of such a school were of the Hungarian origin. Such treatment caused a decrease in number of pupils in minority schools so that in 1940 only one department with Hungarian as the language of instruction was actually working while the existence of 13 minority schools was a mere formality.

The Hungarian occupation of Prekmurje in 1941 made an end to nationalist pressures on the Hungarian minority. At first the Hungarian peasants were enthusiastic about the annexation of Prekmurje, mostly in expectation of the promotion of their economic situation. When it became evident that their expectations failed and that the economic situation became even worse the peasant layer of the Hungarian minority lingered in an evasive mood waiting the war to end. There were only few individuals, members of the Hungarian minority that joined the National Liberation Movement.

Összefoglalás

A MURAVIDÉKI MAGYAR NEMZETISÉGI KISEBBSÉG HELYZETENÉK ATTEKINTÉSE 1918-TÓL 1945-ig

Albina Nečak-Lük

Muravidéknek Jugoszláviához való csatolása során körülbelül 14.000, előzőleg többségben levő magyarság jutott nemzeti kisebbségi státusra. A meghatározott övintézkedések ellenére melyet előírt a trianoni békeszerződés és Jugoszlávia alkotmányos részévé vált, a muravidéki magyar közösség a nemzeti és szociális kisebbség tipikus sorsát élte át. Az akkoriban nemzetiségileg elnyomott szlovén-ségre gyakorolt nacionalista nyomás akadályozta nyelvének és kultúrájának fejlődését, szociális és gazdasági előrehaladását pedig az osztályok közötti ellentétek mellett lehetetlenné tette az agrárreformok következtelen kivitelezése is. Mindezek mellett a nemzeti kisebbséghez tartozó magyarság önmaga sem fejlesztette saját kultúráját és politikai tevékenységét. Bár megjelent néhány magyar nyelvű folyóirat, de ezek nem a magyar nemzeti kisebbség kiadványa voltak, hanem különböző pártoké, melyek csupán szövetségeket szerettek volna nyerni a magyar nemzeti kisebbség soraiból.

A magyar nyelv használata a társadalmi életben törvényesen nem volt meghatározva. Hivatalos ügyintézés során a szlovén nyelvvel nem bíró magyarok saját költségükre kellett, hogy tolmácsot fogadjanak. A törvények értelmében a magyar nyelv kizárólag az iskolában kapott meghatározott társadalmi státust, mint oktatási nyelv az általános iskola alsó tagozataiban. Nyelvi oldalát tekintve az oktatási rendszer úgy volt meghatározva, hogy a harmadik és negyedik osztályban kétnyelvű volt a tanítás, mivel a történelem és földrajz tanításánál a szlovén nyelv volt érvényben, emellett pedig önálló tantárgyként is szerepelt. A négy felső tagozat tanítási nyelve is a szlovén volt. E szerkezeti felépítésű oktatás a magyar nemzetiséghez tartozó diákok számára hiányos anyanyelvi tudást biztosított, ténylegesen pedig áthidaló szerepet töltött be az államnyelvre való fokozatos átállásra.

1920-ban Muravidék területén, mindkét járásában (Muraszombat, Alsó Lendva) 16 iskola 29 osztályában szerepelt a magyar oktatási nyelvként. A beiratkozási feltételek ezekbe az osztályokba egyre szigorúbbak lettek. Amellett, hogy a szülők előzetes kívánságuknak kellett, hogy hangsúlyt adjanak annak érdekében, hogy kéri gyermekeik nemzetiségi iskolába való beiratását, az 1935-ös év után pedig bizottságok mérlegették, hogy a nemzetiségi iskolába beírandó gyermek szülei magyar nemzetiségűek e. Az ily módú eljárás csökkentette a nemzetiségi iskolákba való beiratást, melynek hatására az 1940/41-es oktatási évben csupán egy nemzetiségi osztály működött, függetlenül attól, hogy az 1939/40-es évi adatok még 13 formálisan létező nemzetiségi iskolát tüntetnek fel.

Muravidék német és magyar megszállásával megszűntek a nacionalista nyomások a magyar nemzetiség számára. A magyar nemzetiségű paraszti lakosság kezdetben csatlakozott a gazdagabb rétegek lelkesedéséhez, Muravidék Magyarországhoz való csatlolásáért, mindennek előtt azért mert ettől várta gazdasági helyzetének javulását. Amikor kiderült, hogy ez egyre rosszabbra fordul, mintsem javulna, lelkesedése lelohadt. A felszabadító mozgalomba a magyar nemzetiség soraiból csupán ritka egyének kapcsolódtak be.

Zveza zgodovinskih društev Slovenije je maja 1982 izdala kot posebno publikacijo razpravo, ki jo je za »Zgodovinski časopis« 1-2/1981 pripravil Franc Šebjanič

SOLNIK IN DOMOLJUB ADAM FARKAS (1730—1786)

Publikacija o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šoprenskega liceja je v manjšem številu izvodov še na voljo na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I. Cena knjižice znaša 80 din (za člane ZZDS 60 din, za študente 40 din).

Ali ste že poravnali letošnjo članarino za Zgodovinsko društvo in naročnino za »Zgodovinski časopis«? Če ne — storite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

* * *

Ste že izpopolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Večina letnikov je na voljo pri upravi revije na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12 (telefon: (061) 224 011, 224 046, int. 209). Podrobne informacije o zalogi in o cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

* * *

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov ZČ. Do sedaj je izšlo v ponatisu že pet letnikov revije: marca 1977 ponatis prvega zvezka z letnico 1947, septembra 1978 ponatis 17. letnika za leto 1963, januarja 1980 ponatis 18. letnika za leto 1964, septembra 1980 ponatis št. 1-2/1972 ter decembra 1981 še ponatis št. 1-2/1970 »Zgodovinskega časopisa«.